

YAŞAM HAKKININ KORUNMASININ AFET YÖNETİMİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

RUMEYSA AYŞE GÜDEN¹

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, rumeysaayse112@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5667-718X>

ÖZ

Afet yönetimi; afet öncesindeki, afet sırasındaki ve afet sonrasındaki süreç ifade etmektedir. Bu süreç yaşam hakkının korunması kapsamında kolektif eylemleri gerektirmektedir. Birey ve toplum varlığını tehdit eden tehlike veya afet koşullarında devletler yaşam hakkı kapsamındaki yükümlülüklerine aykırı davranamazlar. Devletler, yaşam hakkının korunması amacıyla afet öncesi dönemde yasal ve idari çerçeveyi oluşturarak adil hukuk sistemini inşa etmekle yükümlüdürler. Afet sırasında ve sonrasında ise devletler etkili ve hızlı müdahale hizmetlerine başvurarak en az zararı hedefleyerek afetlerle mücadele etmelidirler. İdare, yaşam hakkı kapsamında yükümlü olduğu eylemlerle hem afetlerin yönetilebilirliğini arttıracak hem de tehlikeli olayların afete dönüşmesini önleyecektir. Bu makalede, devletlerin yaşam hakkı ihlalini önlemek amacıyla afet öncesi dönemde gerekli adımları atması, afet sırasında ve sonrasında yaşam hakkının korunmasına yönelik tedbirlerin kuvvetlendirilmesi içtihat ve literatür ışığında tartışılmaktadır. Çalışma, devletlerin yaşam hakkı odağında afet yönetiminde atacağı her etkili adımın kayıpları minimize etmeye yardımcı olacağını ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, Yaşam Hakkı, Pozitif Yükümlülük, Afetlerde Yaşam Hakkı, Sorumluluk.

Editör / Editor:

Hatun KORKMAZ,
Erciyes Üniversitesi, Türkiye

*Sorumlu Yazar/ Corresponding Author:

Rumeysa Ayşe GÜDEN,
rumeysaayse112@gmail.com

JEL:

K11, K19, K33, K42

Geliş: 25 Şubat 2024

Received: February 25, 2024

Kabul: 19 Temmuz 2024

Accepted: July 19, 2024

Yayın: 30 Aralık 2024

Published: December 30, 2024

Atıf / Cited as (APA):

Güden, A. R. (2024),
Yaşam Hakkının Korunmasının Afet Yönetimi
Kapsamında İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 69,
9-15,
doi: 10.18070/erciyesiibd.1442706

EXAMINING THE PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE WITHIN THE SCOPE OF DISASTER MANAGEMENT

ABSTRACT

Disaster management refers to the process before, during and after a disaster. This process requires collective actions within the scope of protecting the right to life. In the event of danger or disaster conditions that threaten the existence of individuals and societies, states cannot act contrary to their obligations within the scope of the right to life. States are obliged to establish a legal and administrative framework in the pre-disaster period and to build a fair legal system in order to protect the right to life of their citizens. During and after a disaster, states should combat disasters by targeting the least damage by resorting to effective and rapid intervention services. The administration will both increase the manageability of disasters and prevent dangerous events from turning into disasters with the actions it is obliged to take within the scope of the right to life. In this article, the necessary steps that states should take in the pre-disaster period in order to prevent violations of the right to life and the strengthening of measures to protect the right to life during and after a disaster are discussed in the case law and literature. The study argues that every effective step that states will take in disaster management focusing on the right to life will help minimize losses.

Keywords: Disaster Management, Right To Life, Positive Obligation, Right To Life In Disasters, Responsibility

GİRİŞ

Afet, toplulukların olağan yaşam akışını durduran veya kesintiye uğratan, ekoloji, halk sağlığı, sosyal ve ekonomik sistemler üzerinde hasara neden olan doğa, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], ty). Afetler, ciddi can ve mal kaybına neden sonuçları bakımından yaşam hakkını tehdit etmektedir. 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara Depremi sonucu 15 bin 226 kişi hayatını kaybetmiş ve 23 bin 938 kişi ise yaralanmıştır. 23 Ekim 2011 tarihinde meydana gelen Van Depremi'nde 644 kişi yaşamını kaybetmiştir (Altun, 2018, s. 3). EM-DAT verilerine göre Türkiye'de 2000-2020 yılları arasında meydana gelen ulaşım kazalarından 1825 kişi, endüstriyel kazalardan 476 kişi, yangın, çökme ve patlamalar nedeniyle 179 kişi hayatını kaybetmiştir (Çelik vd. 2020, s. 51). "Asrın felaketi" olarak tanımlanan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi sonucunda ise 53 bin 537 kişinin yaşamını kaybettiği ve 107 bin 203 kişinin yaralandığı yetkililer tarafından bildirilmiştir (Abatay, 2024). Etkili bir afet yönetimi yaşam hakkı odağında planlanmalı ve yürütülmelidir. Bu çalışma ile devletlerin yaşam hakkı ihlalinin önlemek amacıyla afet yönetiminin her aşamasında yaşam hakkının korunmasına yönelik tedbirleri yürütme sorumluluğu içtihat ve literatür ışığında değerlendirilmektedir.

I. YAŞAM HAKKI

Yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi madde 3, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde 6, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde 2, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 4, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı madde 4 ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı madde 2'de yer almaktadır (Aybay, 2006; Duvan Özkan, 2018; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1954; Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2003). Devletlerin yaşam hakkının korunmasına yönelik tedbirleri alma yükümlülükleri, uluslararası hukuk tarafından korunmaktadır (Akbulut, 2023, s. 571). Yaşam hakkı, diğer hakların kullanılmasının mümkün kılınması için temel zemin sağlamaktadır. Üstün nitelikli ve dar anlamda yorumlanamayacak haklardan birisidir. AİHS madde 15'e göre yaşam hakkı dokunulmaz haklardan biridir. Yaşam hakkı, mutlak bir hak olup afet ve olağanüstü durum sürecinde dahi askıya alınamaz niteliktedir (Duvan Özkan, 2018, s. 665). Yaşam hakkı, bireyin fiziksel/biyolojik varlığını devam ettirebilmesi için doğum öncesinde kazandığı bir haktır. Bu hak, bireyin gelişim olanaklarına sahip olarak ölüm riskinden uzak yaşamını sürdürebilmesini tanımlamaktadır. Birey, yaşam hakkı kapsamında vücut bütünlüğünün zarar görmesi, saldırıya maruz kalma ve yaralanma durumundan korunmaktadır (Topel, 2012, s. 142). Bireyin yaşamına zarar veren veya onu tehlikeye sokan iş ve eylemlerden dolayı bireyin kendisinden, toplumdan ve devletten korunması yaşam hakkı kapsamındadır (Duvan Özkan, 2018, s. 671).

II. AFETLERDE YAŞAM HAKKI

Paris'te 20.03.1952 tarihinde imzalanan ve Resmi Gazete ile yayımlanan AİHS'ye Türkiye taraf olmuştur (8662 Nolu ve 19.03.1954 tarihli T.C. Resmi Gazete). Anayasa'nın madde 90/5'e göre uluslararası antlaşmalar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasında bulunulamaz (Salihpaşaoğlu, 2022). Usul açısından ve pozitif yükümlülük bakımından değerlendirildiğinde yaşam hakkını en güçlü bir şekilde düzenleyen sözleşmelerden biri AİHS'dir (Akbulut, 2023). AİHS'ye taraf devletler, ülke sınırları içinde yaşayan bireyleri koruma konusunda pozitif yükümlülüğe sahiptir. Sözleşme'nin "Hak ve hürriyetler" başlığını taşıyan 1. bölümün 2. maddesine göre her bireyin yaşam hakkı himaye altına alınmıştır. Bireyin ve toplumun varlığını tehdit eden tehlike veya afet koşullarında bile devletler yaşam hakkı yükümlülüklerine aykırı davranamaz. Sözleşme, bir taraftan kasten ve hukuka aykırı ölümleri yasaklarken diğer taraftan da devletleri, sorumluluk sınırları içinde yaşayan bireyleri korumak için uygun adımlar atma konusunda yükümlü kılmıştır. Afet riskleri, kişilerin yaşam kalitesini düşürerek ölümlerle sonuçlanabilecek koşulları ortaya çıkarmaktadır (Zolala, 2011). AİHS gereğince insan yaşamını tehlikeye sokan veya insan yaşamının ölümlerle sonuçlanmasına neden olan saldırı ve eylemlere karşı gerekli iş ve işlemleri yürütme sorumluluğunu

devletler üstlenmiştir. AİHS madde 2'de devletler, hem kendi eylem ve ihmallerinden dolayı ölüme sebebiyet veren, hem de ölüm ile sonuçlanmasa bile bireyin yaşam hakkına yönelik açık bir ihlalin olduğu durumlarda sorumlu tutulmuştur. Devletlerin, güvence altına alınan hakları korumak ve bireylerin bu haklardan yararlanmasını sağlamak amacıyla zaruri düzenlemeleri yapmak ve yerinde tedbirler alma sorumluluğu bulunmaktadır. Devletler; arazi kullanımı, ruhsatlandırma, tehlike potansiyeli yüksek işletmelerin kurulması, denetlenmesi gibi koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasından yükümlüdürler. Afet öncesinde, esasında ve sonrasında devletler yaşam hakkının korunması amacıyla yasal ve idari çerçeveyi oluşturmalıdırlar (Boyacı Gümüşsoy, 2023, s. 207). Bu kapsamda etkin bir ceza ve yargılama işlemi için adil bir hukuk sistemi inşa edilmelidir. Amaç, doğal olarak gerçekleşmeyen bir ölüm olayında devletin sorumlu olup olmadığının incelenmesidir. Kanunlar yapılırken yaşam hakkına saygı duyulmalıdır. Koruyucu düzenlemelerle inşa edilen mevzuatın varlığı, hak ihlalinin önleyici yaptırımlara hukuki dayanak oluşturmaktadır. Hukuki zemin oluşturulduktan sonra devletlerin tedbirleri etkin bir şekilde uygulaması beklenmektedir. Devletin yaşam hakkını korumak amacıyla yaptırım gücü yüksek bir yargı sistemi kurma görevi bulunmaktadır. Etkin kovuşturma ve soruşturma süreçleri ile yaşam hakkı ihlaline karşı caydırıcılık ve mevzuatın işleyişinin sürdürülebilirliği hedeflenmelidir. Bu sistem objektif olarak hakikati ve sorumluları ortaya çıkarmaya muktedir olmalıdır. Afet meydana gelmeden önce hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesi ancak "çekirdek hak" olan yaşam hakkının öneminin kavranması ile mümkün olabilecektir (Bayra, 2021). Aksi takdirde afet sırasında veya sonrasında yaralanma, uzuv kaybı ve ölüm sonucu yükümlülük altındaki kişilerin sorumluluklarını yerine getirmedikleri ve mevzuata aykırı davranışları olmaları durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır (L.C.B. v. the United Kingdom, 1998, App nos. 23413/94). Afet sonrasında ceza hukuku kapsamında; imar kirliliğine neden olma, görevi kötüye kullanma, suç bildirmeme, resmi belgede sahtecilik, suç delillerini yok etme, bildirmeme, gizleme veya değiştirme, kötü muamele, adam öldürme ve yaralama, suçluyu kayırma, yağma, hırsızlık, dolandırıcılık, gerçeğe aykırı bilirdişlik ve halkı yanıltıcı bilgiyi yayma suçları işlenebilmektedir. Afet riski yüksek ülkelerin yaşam hakkı bağlamında geçmişte yaşanan afetler sonucu oluşan yüksek can ve mal kaybının gelecek afetlerde önlenmesi amacıyla sorumluların cezalandırılmasında başarılı olmaları beklenmektedir. 17 Ağustos Marmara Depremi sonrasında 2.100 adet dava açılmıştır. Açılan davaların 1.800'ü zaman aşımına uğramıştır. Geriye kalan 300 davadan 110 davada mahkumiyet kararı verilmiş olsa da büyük bir bölümü erteleme kararı ile sonuçlanmıştır (Akbulut, 2023). Afetlerde güvenlik açığı da oluşmaktadır. Afetlerde yaşam hakkı kapsamında beden bütünlüğünün korunması, yardımlarda eşitsizliklerin önlenmesi veya ayrımcılığın olmaması kilit önem taşımaktadır. AİHS madde 2, kamusal olsun veya olmasın hayatı tehlike yaratan her türlü durumdan bireyin korunmasını ifade etmektedir. Devletler afet risklerinin azaltılması hususunda tedbir almakla yükümlüdürler (Cankurt, 2021, s.137). Afet risklerinin azaltılması ve bireylerin afet risklerinden korunması kamusal yarar sağlamaktadır. Devletler AİHS gereğince özel kuruluşları ve kamu kurumlarını, yapı ve işlev bakımından insan yaşamını korumaya uygun tedbirleri almaya zorlamalıdırlar. Yaşam hakkı kapsamında devletler, doğal olmayan ölümler için etkili bir soruşturma yürütmelidirler. Böylece sorumluların bulunması sağlanmalı ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır. Ulusal mevzuatın yaşam hakkını koruma konusunda yetkin olması, devletlerin sorumluluk alanındaki ölümler için hesap verebilirliklerini sağlamaktadır. Yaşam hakkı ihlalinin doğmaması için devletler hukuki ve maddi müdahalelere yerine getirmekle veya failleri cezalandırmakla sorumlu tutulmuşlardır. Devletler, bireylerin yaşam hakkını üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı da korumakla yükümlüdürler. Devletler, insan yaşamını riske atan yakın ve gerçek tehlikelere karşı bireyleri korumalıdırlar. Türkiye'de meydana gelen afet türleri, afet analiz haritası ve afet yerleşim yerlerinin analizi Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ve Türkiye Afet Müdahale Planı'nda (TAMP) tanımlı görevli kurum ve kuruluşlar tarafından yapılmaktadır (AFAD, 2013, No.47262272-10.06.02). Türkiye'de en sık görülen afet türleri; deprem, heyelan, sel, kaya düşmesi ve çığdır. Afetlerin kaydı Türkiye Afet Bilgi

Bankası tarafından kayıt altına alınmaktadır. Türkiye, jeofiziksel, hidrolojik, klimatolojik, meteorolojik ve teknolojik tehlikelerin odağında yer almaktadır. Bu durum Türkiye'nin afet potansiyelini arttırmaktadır (Şahan ve Kaya, 2021). Kuraklık ve kıtlık, yavaş gelişen afetler kategorisinde; deprem, sel, su taşkınları, heyelan, kaya düşmeleri, çığ, fırtına, hortum, yangın ve volkanlar ise ani gelişen afetler kategorisinde yer almaktadır (AFAD, ty). Afetlerin gerçekleşmesinin zamansal değerlendirmesini yapmak, her afet türü için her zaman mümkün olmamaktadır. Ancak afet risklerinin bireye yönelik yaşam hakkını ihlal, yakınlık ve gerçeklik niteliği taşımaktadır. Bu durum afet yönetiminin her aşamasında devletlerin gerçek ve yakın tehlikenin yaratacağı risklere karşı operasyonel tedbirleri almasını zorunlu kılmaktadır. Afetlerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığı tehdit ettiği mal kaybı ile de karakterize olan yaygın etkileri mevcuttur. Bu çerçevede değerlendirildiği zaman afet zararlarının azaltılması; sadece yaşam hakkının korunmasını değil aynı zamanda özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile mülkiyet hakkının korunmasını da kapsamaktadır. Zehirli gaz emisyonu, atık toplama, su kirliliği, gübre ve nükleer tesis faaliyetleri ve yangınlar yaşam hakkı üzerinde tehdit yaratan insan kaynaklı eylemlerdir. İstanbul'da çöp depolama sahası olarak kullanılan alanda 28 Nisan 1993 tarihinde patlama gerçekleşmiştir. Metan gazı basıncının etkisiyle gerçekleştiği saptanan patlama sonucu toprak kayması yaşanmış ve 39 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan afet sonrası 12 kişinin cansız bedenine ise ulaşılammıştır. Olay basında "öldüren ihmal" manşetleri ile yer almıştır (TRT Haber, 2021). Evini ve yakınlarını kaybeden M.Ö. AİHM'e başvuruda bulunmuştur (Önderyıldız v. Turkey, 2004, App nos. 48939/99). Başvuruda atık çöp sahasının faaliyetlerine karşı tedbir alınmaması sebebiyle yaşam hakkının ihlal edildiği vurgulanmıştır. Metan gazının patlama ihtimalinin yüksek olduğu ve idarenin bu konuda önleyici tedbir almamasından doğan zararın oluştuğuna dair iddialara yer verilmiştir. İhmaller ve zarar arasında nedensellik ilişkisi gösterilmiştir (Boyacı Gümüşsoy, 2023, s. 230). Dava, atık sahasının teknik standartlara sahip olmamasına rağmen işletilmiş olması, halk sağlığını koruyacak adımların atılmasına yönelik etkili bir denetim sürecinin yürütülmemiş olması, etkili koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmadığının tespit edilmiş olması kararı ile AİHS madde 2 uyarınca yaşam hakkının ihlal edildiği yönünde Türkiye aleyhinde sonuçlanmıştır (Önderyıldız v. Turkey, 2004, App nos. 48939/99).

K.B. 2000 yılında Rusya'da sel sonrasında meydana gelen heyelan nedeniyle yakınlarını kaybetmesi, kendi yaşam hakkının korunmaması ve mal kaybına uğraması sebebiyle ulusal makamları sorumlu tutarak AİHM'ye dava açmıştır (Budayeva and Others v. Russia, 2008, App nos. 15339/02). Söz konusu olan bu dava doğal afetlerin neden olduğu zararlardan devletin sorumlu tutulduğu ilk dava olması açısından önemlidir (Boyacı Gümüşsoy, 2023, s. 229). AİHM, bu dava ile devletin yaşam hakkını korumak amacıyla gerekli önleyici tedbirleri alma yükümlülüğünü yinelemiştir (Budayeva and Others v. Russia, 2008, App nos. 15343/02). Devletin pozitif yükümlülüğü; yaşam hakkı odağında, devletin yetki sınırları içerisinde, bireylerin özel hayatına saygı ve konut hakkının korunmasına yönelik gerekli planlamanın yapılması ve çevre düzenlemesi şartlarını içermektedir. İnsan kontrolü dışında gerçekleşen doğal afet sahası içinde devletlerin acil yardım, kaynak dağılımı ve kullanımı, öncelikleri belirleme, alınacak tedbirleri seçme ve sıralama konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır. Öngörülebilir, doğası gereği insan hayatını tehdit eden tehlikeli durumlarda ve doğal afet durumlarında bile devletler, vatandaşlarının can kaybına sebebiyet vermemek ve vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için zaruri tedbirleri almakla yükümlüdür. K.B. davasında Rusya'nın Tynauz bölgesinde neredeyse her yıl meydana gelen heyelanların insan hayatına ve mal varlığına zarar verdiği belgelenmiştir (Budayeva and Others v. Russia, 2008, App nos.15343/02). Dava dosyasında baraj onarımı ve geliştirilmesi, sivillerin tahliye edilmesi için erken uyarı sisteminin ve odak noktalarının kurulması gerekliliği kayıt altına alınmıştır. Mahkeme ayrıca, doğal afetlerde yalnızca yaşam hakkının korunmasına yönelik değil; aynı zamanda devletlerin bütüncül tedbir, eylem ve alternatif çözümlere yönelik adım atıp atmadığına yönelik inceleme gerekliliğini belirtmiştir. Dava, sel ve heyelan öncesine kadar idarenin gerekli koruyucu ve önleyici tedbirleri alma konusunda ihmalinin bulunduğu ve devletin konuyla ilgili pozitif

yükümlülüğe aykırı hareket ettiği kararı ile sonuçlanmıştır. Karar uyarınca öngörülebilir bir tehlikenin bulunmasına rağmen yetkililer yasal ve idari çerçeve oluşturmamıştır. Mahkemece doğal afet risklerinin idari makamlarca azaltılıp azaltılmadığı da incelenmiştir (Boyacı Gümüşsoy, 2023, s. 211). Tehlikenin olası yakınlığı veya afetin bölge için tekrarlanabilirliği durumunda yetkililerin madde 2 gereğince etkili iş ve eylemleri gerçekleştirme konusunda pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletler, doğal veya insan kaynaklı afetlerde pozitif yükümlülük altındadır. Ancak insan kaynaklı afetlerde (orman yangını, nükleer patlama, kimyasal kaza vb.) öngörülebilirlik potansiyelinin bulunması, devlet yetkililerinin özeninin görece daha fazla olmasını gerekli kılmaktadır (Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi, ty). Yaşam hakkı kapsamında devletler somut ve ciddi tehlike varlığında pozitif yükümlülük altındadır. Tehlikenin bertaraf edilip edilemeyeceğinin mümkün olup olmama durumu değerlendirilmektedir (Akbulut, 2023, s. 569). Doğal afetlerin ise sınırlı veya hiç öngörülemez niteliği (deprem, kuraklık, çığ vb.) devletlerin tehlike kaynağına müdahaleden daha çok afet dirençliliğinin artırılma yükümlülüğünü doğurmaktadır.

17 Ağustos 1999 Marmara depremi sonucu, İzmit'te yaşayan M.Ö.'nün ailesi enkaz altında kalarak yaşamını kaybetmiştir. Malzeme kalitesinin yetersizliği ve niteliğinin uygun olmaması sonucu, depremde binanın çökerek hane üyelerinin yaşam hakkının ihlal edildiği gerekçesi ile üç şirket ortağı ve iki yönetici sorumlu tutulmuştur (Boyacı Gümüşsoy, 2023, s. 220). Sanıkların ikisi ceza alırken diğer üç kişi ise yargılamanın zaman aşımına uğraması nedeniyle ceza almamıştır. Dava M.Ö. tarafından AİHM'ye götürülmüştür (Özel and others, 2015, App nos. 14350/05). Mahkeme, depremi devletlerin üzerinde kontrol sağlayamayacağı bir durum olarak belirtirken aynı zamanda afet zararlarını azaltma hususunda devletlerin tedbir almakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. Depremi yıkıcı etkilerinin minimize edilerek vatandaşın güvenliğinin azami düzeye getirilmesi devletlerin sorumluluğudur. Depremi meydana geldiği yerin ve deprem sonucunda etkilenen bölgelerin sonraki zaman dilimlerinde de deprem riski oldukça yüksektir. Bölgenin afet bölgesi olması plan ve izinlerde özel şartlar arama, gerekli zeni gösterme ve imar standardını koruma gereklilikleri, yetkilileri risk önleme konusunda birincil sorumlu kılmaktadır. AİHM, çöken binaların sorumlularını tespit etme ve cezalandırma konusunda hızlı bir karara varılmadığından dolayı madde 2 gereğince etkin soruşturma hakkının ihlal edildiğine yönelik karar vermiştir. Bir başka örnekte ise, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "halk sağlığı acili" olarak duyurulan COVID-19 pandemisi ile ilintili yaşam hakkının ihlaline yönelik bir gündem oluşmuştur (Zenginkuzucu, 2021, s.328). DSÖ 2017 yılında influenza salgınına karşı hazırlık rehberi yayınlamıştır (DSÖ, 2017). Bu rehber yaşam hakkının korunması için gerekli prosedürleri ve sorumlulukları içermektedir. AİHS madde 2 uyarınca hastalar için gerekli tedavi imkanlarını sağlamak ve sağlıklı bireyleri salgından korumak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapma hususunda devletler yükümlü kılınmaktadır. Profesyonel standartların oluşturulması, sistematik ve yapısal adımların atılması madde 2 kapsamında değerlendirilmektedir ve bu doğrultuda devletlerin sorumlulukları açıkça belirtilmiştir (Zenginkuzucu, 2021, s.328).

III. AFET YÖNETİMİ VE YAŞAM HAKKI

Afet yönetimi, iki başlık altında, toplam dört evrede incelenmektedir. Risk yönetimi, afet öncesi süreci kapsayan zarar azaltma ve hazırlık evrelerinden oluşmakta; kriz yönetimi ise, afet sonrasındaki süreci kapsayan müdahale ve iyileşme evrelerinden oluşmaktadır (Ş. Şahin, 2019, s. 191). Risk yönetimi evrelerinde riskin büyüklüğü, tehlikenin boyutu ve tehlikeye maruz kalma durumu değerlendirilmektedir. Risk yönetimi ile can ve mal kaybını azaltıcı teknik ve yasal düzenlemeler, organizasyon ve örgütsel planlamalar yürütülmektedir. Erken uyarı sistemlerinin kurulması ve etkili biçimde kullanılması afet risk yönetim süreci alanında yer almaktadır. Etkili bir risk yönetimi hak kayıplarının doğmasını en aza indirecektir (Ş. Şahin, 2019, s. 189).

Yaşam hakkı kapsamında devletlerin risk yönetiminden beklenen;

- Mevzuatın ülke ihtiyaçlarına göre oluşturulması,
- Bilgi ve deneyimlerden ders çıkarılarak yönetmeliklerin geliştirilmesi,
- Afet oluşma riskinin yerelden başlanarak ulusal düzeyde değerlendirilmesi,

- Tehlike haritalarının oluşturulması,
- Olası koşullara yönelik ihtiyaçların belirlenmesi,
- Etkili ve operasyonel acil eylem planının hazırlanması,
- Toplanma merkezlerinin belirlenmesi,
- Geçici yerleşim yerlerinin belirlenmesi,
- Etkili tahliye yönetimi,
- Müdahale planlarının değişen koşullara göre güncellenmesi ve akreditasyonu,
- Arama-kurtarma ekipmanlarının ve ilk yardım malzemelerinin stoklanması,
- Erken uyarı ve ikaz sisteminin çalışır durumda olduğunun kontrol edilmesi,
- Toplum nezdinde afet sürecine ilişkin bilgi, farkındalık, hazırlık ve dirençliliğin artırılmasıdır (Çama ve Turan, 2023; Ş. Şahin, 2019).

Yaşam hakkı kapsamında devletlerin kriz yönetiminden beklenen;

- ✓ Afet sonrası hızlı müdahale ile en fazla hasta ve yaralının kurtarılması ve sağlığına kavuşturulması,
- ✓ Gıda, barınma, güvenlik ve tıbbi yardım alma ihtiyaçlarının karşılanması,
- ✓ İletişim ve ulaşım ağının güçlendirilmesi,
- ✓ Çevre ve insan sağlığının kontrol edilerek bulaşıcı hastalıklardan toplumun korunması,
- ✓ Tıbbi ve diğer tüm atıkların bertaraf edilmesi,
- ✓ Hasar tespiti ve yıkılan binaların kaldırılması,
- ✓ Yangın ve patlama tehlikesine karşı müdahale edilmesi ve risklerin azaltılması,
- ✓ Elektrik ve kanalizasyon yapılarının güçlendirilmesi,
- ✓ Eğitimin kesintiye uğramasının önlenmesi,
- ✓ Kalıcı konutların yapımı,
- ✓ Ekonomik sürdürülebilirlik,
- ✓ Sosyal hayatın normale dönmesi için psikolojik ilk yardım ve gerekli tüm çalışmaların yürütülmesidir (Çama ve Turan, 2023; Ş. Şahin, 2019).

Afetlerde yaşam hakkı ihlalinin önlenmesindeki maddi ve yönetsel adımlar disiplinler arası çabayı gerektirmektedir. Devletler, vatandaşlarının afet risklerinden korunması için olası tehlikeleri önleme veya tehlikeye doğrudan müdahalenin mümkün olmadığı durumlarda ise zararın asgari seviyeye indirilmesi için gerekli eylemleri yapmakla yükümlüdürler. Afet sırasında da etkili tahliye ile vatandaşın tehlikeden uzaklaştırılmasını sağlama konusunda sorumlu tutulmaktadırlar. Toplumun afet dirençliliğinin artırılması için gerekli savunma mekanizmalarının oluşturulması, geliştirilmesi ve pozitif edimlerde bulunulması devletlerin yasal ve hukuki yükümlülüğüdür (Yurtcanlı Duymaz ve Kahveci, 2023, s. 14).

Afetlerin etki derecesine göre müdahale seviyeleri dört kategoride incelenmektedir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Planlama ve Risk Azaltma Daire Başkanlığı, 2013).

- ✓ Seviye 1 (S1) düzey, yerel imkanlar müdahale için yeterli olmaktadır.
- ✓ Seviye 2 (S2) düzey, müdahale için etkilenen bölgeye ek olarak destek illere de ihtiyaç duyulmaktadır.
- ✓ Seviye 3 (S3) düzey, müdahale için ulusal imkanlar gereklidir.
- ✓ Seviye 4 (S4) düzey, ulusal kaynaklarla başa çıkılmadığından, müdahale için uluslararası yardıma ihtiyaç duyulan afetlerdir.

S4 düzeyde afet meydana gelmesi durumunda ulusal kaynakların yetersiz kalması sonucu yaşam hakkı ihlalinin önlemek amacıyla afetzede devlet uluslararası yardım talebinde bulunmalı ve bildirilen yardım taleplerini kabul etmelidir. Myanmar'da 2008 yılında gerçekleşen Nargiz kasırgası sonucu Myanmar yönetimi dış yardım talep etmemiş ve uluslararası yardımları bloke edeceğini deklare etmiştir (UN News, 2008). Afet ve insani krizlerde afetzede devletin insani yardımlara rıza göstermemesi, yaşam hakkı kapsamında hakkın ihlaline neden olmaktadır (Albayrak, 2020, s. 56).

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin neden olduğu etkiler de afet potansiyeli taşımaktadır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin 2007 yılı raporuna göre (IPCC, 2007), sera gazı emisyonunun %25-40 oranında azaltılma gerekliliği gündeme alınmıştır. Devletlerin emisyon azaltma yükümlülüklerini yerine getirmesi, yaşam hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Emisyon azaltma yükümlülüğünün

yerine getirmediği iddiası ile Hollanda, U.V. tarafından 2015 yılında dava edilmiştir. Yüksek Mahkeme, Hollanda'nın AİHS'ye taraf olması nedeniyle madde 2 uyarınca devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçesiyle yaşam hakkı ihlaline karar vermiştir (The State of the Netherlands v. Urgenda, 2015). Bu karar iklim değişikliğinin yaşam hakkını ihlal ettiği savlarını somutlaştırmıştır (Çakan, 2023, s. 31). Afetlerden sonra imar kanunları, bina yönetmelikleri, etkili denetim, inşaat malzemelerinin kalitesi ve uygunluğu sorgulanmaktadır. Sel veya heyelan durumunda vatandaşın güvenliğinin sağlanması amacıyla set kurma gibi fiziksel savunma müdahalelerini yapmak veya yaptırmak devletlerin sorumluluğunun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Afet bölgesinde imar ve arazinin planlanması gibi düzenleyici tedbirlerin alınması hem afet öncesi dönemde hem de afet sonrası dönemde şarttır. Devletlerin afetlerde uygun tedbirleri alma durumu; caydırıcı yasalar çerçevesinde savunmasız bireylerin korunması için önleyici tedbirler alma, erken uyarı sisteminin oluşturulması, uyarı mesajlarının topluma ulaştırılması, toplanma alanlarının oluşturulması, etkili afet yönetim sisteminin ve organlarının oluşturulması ve bu eylemlere rağmen vatandaşın hayatını tehdit eden durumların varlığında vatandaşın o bölgeden uzaklaştırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Afete müdahale döneminde etkili arama kurtarma faaliyetlerini yürütmek, hiçbir vatandaşa ayırım yapılmaması, kurtarma faaliyetleri için gerekli insan ve malzeme kaynağına sahip olma ve bu kaynakların etkili yönetimi gibi operasyonel tedbirleri alma pozitif yükümlülük kapsamında devletler açısından sorumluluk doğurmaktadır. Afet sırasında veya afet sonrasında süreçte bireylerin beslenme, barınma, temiz suya erişim, tıbbi bakım, güvenlik ve hijyen ihtiyaçlarının gözetilmesi, yaşam hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Yaşam hakkı, afetlerde devletlere pozitif yükümlülük bağlamında teknik ve sosyal hizmetleri sürdürme sorumluluğu yüklemektedir. Devlet, pozitif yükümlülüğü gereğince vatandaşın ölmemesi için gerekli çabayı gösterme ve vatandaşın hayatını tehlikeye atmama görevini üstlenmiştir. Afet sonrası sağ kurtulan bireylerin rehabilite edilme sorumluluğu da devletin yükümlülükleri arasında yer almaktadır (Budayeva and Others v. Russia, 2008, App nos.15343/02). Birleşik Krallık'ta 1998 yılındaki L.C.B davasında (L.C.B. v. the United Kingdom, 1998, App nos. 23413/94), sağlık kurum ve kuruluşlarının bireyin yaşam hakkı kapsamında uygun alanlara çevrilmesi sorumluluğu, devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmiştir. L.C.B. davası ile yaşamın korunması, sağlığın geliştirilmesi, sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, ilaç ve tıbbi giderlerin karşılanması konusunda devletin sorumlu olduğu kabul edilmiştir (L.C.B. v. the United Kingdom, 1998, App nos. 23413/94). Devlet afet öncesi ve afet sonrası zamanda halk sağlığını korumak amacıyla kamu ve özel hastaneleri yapma, malzeme ve hizmet bakımından afetlere dirençli kıla sorumluluğuna sahiptir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, çevrenin insan sağlığı için düzenlenmesi gerekliliğini devletin görevi olarak değerlendirmiştir (Duvan Özkan, 2018, s. 670). Afetin çevre sağlığı üzerinde oluşturduğu baskı, afet sonrası hayatta kalanların yaşamını tehlikeye atmaktadır. Afet sonrası ekolojik sistemler de hasar almaktadır. Atıklar çevrenin kirletilmesine neden olmaktadır. Çevresel bozukluklar ise salgınlar gibi ikincil riskleri doğurarak yeni afetlere yol açabilmektedir (Canbulat, 2023, s. 49). Macaristan'ın Ajkai kentinde 4 Ekim 2010 tarihinde alüminyum fabrikasında meydana gelen çökme sonucunda 1 milyon metreküpü aşkın zehirli ve ağır metaller içeren kimyasallar çevreye yayılmıştır. Yaşam hakkını tehdit eden atık seli, 4 kişinin hayatını kaybetmesine, 120 kişinin yaralanmasına ve ağır bir ekolojik tahribata neden olmuştur (Ü. Şahin, 2010). Bu olay sonrasında insan kaynaklı afetin evrensel etkisine dikkat çekilmiştir (Cankurt, 2021, s. 138). Müdahale ve iyileşme döneminde defin, ısıtma, aydınlatma, temiz su sağlama çevre sağlığı kapsamındaki hizmetlerin sunumu kamu yararına sahiptir. Bu iş ve eylemler kamu hizmeti olarak tanımlandığı için idarenin görev alanı kapsamında olduğu kabul edilmiştir. Afetlerde kolluk faaliyetleri, arama kurtarma, can ve mal güvenliğinin sağlanması, hasar tespit, enkaz kaldırma, afete maruz kalan bireylerin can ve mal varlığı bütünlüğünün korunması idarenin sorumluluğundadır. Hukuk alanında sorumluluk kavramı; siyasi sorumluluk, cezai sorumluluk ve mali (hukuki) sorumluluğu olarak incelenmektedir. Siyasi sorumluluk, siyasi kimliğe sahip yöneticilerin vatandaşa karşı olan sorumluluğudur. Siyasi sorumluluk, idare hukuku değil anayasa hukuku alanında

incelenmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde siyasi sorumluluk cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanların cumhurbaşkanına karşı sorumluluğunu ifade etmektedir. Afet yönetiminde idari kurum ve kuruluşların koordineli bir şekilde kendi sorumluluk alanı içerisinde can ve mal güvenliğinin sağlanması, arama-kurtarma, enkaz kaldırma ve hasar tespit faaliyetlerinin yürütülmesi idarenin siyasi sorumluluğudur.

Cezai sorumluluk, hukuki çerçevede cezalandırıcı ve koruyucu fonksiyonların yerine getirilmesidir. Mali (hukuki) sorumluluk ise bireyin başka bireye zarar vermesi durumunda ortaya çıkan tazmin yükümlülüğünü ifade etmektedir. Cezai sorumlulukta topluluğu, hukuki sorumlulukta birey çıkarları korunmaktadır. Afet sonuçlarında ihmal veya ihlali bulunan kişilerin ceza kanunları ile yargılanması ve gerekli cezaların verilmesi idarenin cezai sorumluluğudur. Afet sonrası tespit edilen hasarın giderilmesi, can ve mal kaybı için tazminat yükümlülüğü, bozulan düzenin yeniden temini ve zarara uğrayanlara sosyoekonomik desteğin sağlanması idarenin mali (hukuki) sorumluluğudur. Afet zararlarının önlenmesi ve azaltılması idarece alınacak etkili önlem ve faaliyetlerle mümkün olmaktadır. Afet sonrası hizmet kusurunun ortaya çıkmaması için afet öncesi dönemde idarenin teşkilat ve faaliyetlerinde kamu hizmeti olarak beklenen hizmetleri yerine getirmesi gerekmektedir. İdarenin sorumluluğu mücbir sebep ile ortadan kalkmakta veya azalmaktadır. İdarenin gerekli dikkat, özen ve tedbirleri almasına rağmen doğan zarar önlenemezlik kapsamında değerlendirilmektedir. Mücbir bir sebebin bulunmadığı, öngürülebilir veya önlenilebilir bir durumda idarenin hizmet kusuru nedeniyle sorumluluğu bulunmaktadır. 1959 tarihli ve 7269 sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun"da afet sonrasında idarece alınacak tedbirler, yürütülecek faaliyetler ve yapılacak yardımlar belirtilmiştir. 7269 sayılı Kanun ile idare; afet sonrasında sağ ve yaralıları hayatta tutma, ölüleri gömme, yangın gibi ikincil afetlerin önlenmesi ve enkaz ortadan kaldırma gibi kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumlu tutulmuştur. 7269 sayılı kanunun 28. maddesinde afet nedeniyle hasar gören konutun yeniden yapımı veya onarımı için kredi imkanına dair usul ve esaslara yer verilmiştir. 1958 tarihli ve 7126 sayılı "Sivil Savunma Kanunu" ile idare afet yöneticisi olarak koruyucu ve kurtarıcı tedbir ve faaliyetleri yerine getirmekle yükümlüdür. 1983 tarihli ve 2872 sayılı "Çevre Kanunu" ile sağlıklı ve dengeli bir çevrenin geliştirilmesi, kirlilikten arındırılması ve çevre sağlığının korunması bir kamu hizmeti olarak belirtilmiştir. 2012 tarihli ve 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" ile idarenin riskli yapıları iyileştirme, tasfiye etme ve yenileme görevi belirtilmiştir. 1985 tarihli ve 3194 sayılı "İmar Kanunu" kapsamında doğal afetlerde idare bir takım kolluk faaliyetleri ile görevlidir. İdarenin kolluk faaliyetine yönelik hizmet kusuru; kamu düzeni, genel güvenlik ve sağlığı tehdit edecektir. Afet öncesinde yerleşme alanı için teknik, sağlık ve çevre ölçüğünde planlama yapılmaktadır. Ruhsatlandırmada titizlik gösterilmesi, gerekli iznin alınması, usule uygunluk tespitinin yapılması, aykırılığın saptanması sorumluluk kapsamındadır. Zarar azaltma ve hazırlık evresinde uygun denetimlerin ardından yıkılma veya su baskını tehlikesi bulunan yapılar güvenli bir şekilde yıkılmaktadır. Bina güçlendirme plan ve çalışmaları yapılmaktadır. Devletler, afetlerde yaşam hakkı ihlalinin önlenmesini sağlamak amacıyla can kaybını en aza indirecek yasal çerçeveyi oluşturmalıdır (Bucaktepe, 2013). Afetlerde bireylerin biyolojik varlığının korunmasının yanı sıra insan onuruna yakışır biçimde yaşamını devam ettirmesi için yaşam hakkı ihlalinden kaçınılması pozitif yükümlülüğün bir gereğidir. Afet yönetimi sürecinde konut hakkı kapsamında afetzedede bireylerin aşırı koşullara sahip barınma alanlarına yerleştirilmesi ve barınma gereksinimlerinin karşılanması gerekli bir adımdır (Şatıroğlu Yaşar, 2023). Afet sahasında emniyet ve güvenliğin sağlanması, cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi, taciz, ihmal ve istismardan tüm bireylerin korunması yaşam hakkının ihlalini önceleyecek tedbirlerdendir (Düger ve Yaman, 2022). Afet öncesinde acil yardım çalışmaları için gerekli düzenlemeler ve afet planlarının bulunması oldukça önemlidir. Afet yönetim planları yaşam hakkını ihlal etmeyecek ve hiçbir kimseyi geride bırakmayacak şekilde düzenlenmelidir. Afet sürecine ilişkin yasal ve idari alanda hukuk zemini oluşturulduktan sonra etkili bir yönetim için kuralların, yasaların ve planlanan adımların atılması beklenmektedir. Acil yardım çalışmalarının, tıbbi ve sosyal hizmetlerin

etkin ve ivedilikle başlatılması, sel suları veya göçük altında kalan mağdurların kurtarılması, yaralıların uygun hastanelere götürülmesi yaşam hakkı kapsamında geliştirildiği zaman afetlerde zarar gören bireylerin sayısının artmasının önüne geçilecektir (Karaağaç, 2023). Devletler, sağlığın geliştirilmesi ve refahın artırılmasından sorumlu tutulmaktadır. Devletler, sınırları içinde doğal kaynakların korunması ve kullanılmasından yükümlüdür. Artan nüfusun konut ihtiyacı sosyal politikalarla karşılanmalıdır, aksi takdirde gecekondulaşma sorunu doğacak ve bireyin sağlıklı bir çevrede yaşam sürdürememe riski oluşacaktır. İdare; kaya düşmesi, orman yangını, heyelan ve çığ riski yüksek yerlere, dere yatağı ve deprem bölgesine yapılması istenilen yerleşime izin vermeme ve kontrollü yerleşmeye imkan sağlama gibi gözetim ve denetim sorumluluğu altındadır. Afet bölgesinde olan yapıların güçlendirilmesi, fen ve sanat normlarına uygun yapıların yapılması hayati önem taşımaktadır. Yükümlülüğün yerine getirilmemesi ve en ufak bir ihmal, afetlerde ölüm ve yaralanmayı arttıracak ve hukuki sorumlulukların ihlal edilmesine neden olacaktır. Afet yönetiminin her aşamasında devletin etkin varlığının görünür olması beklenmektedir. Uluslararası sözleşmelere göre devlet vatandaşlarını afetlerde etkili bir hukuksal koruma ile korumalıdır. Afet şartlarının neden olabileceği anarşizm ve fanatizm durumlarının önlenmesi ve bireylerin bu durumdan korunması idarenin sorumluluğundadır. Yaşanan afet deneyimleri ile orantılı olarak sistemli afet yönetim politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Yaşam hakkı kapsamında idarenin yapacağı bütün iş ve faaliyetler, olağanüstü bir olayın afete dönüşmesini engelleyecektir (Çilingir Azimli, 2019). Alınan tedbirler yerel kaynak kapasitesini arttıracaktır ve krizlere dirençli bir toplum meydana getirecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşam hakkı, ulusal ve uluslararası hukuk normları ile koruma altına alınmıştır. Hak hiyerarşisinde yaşam hakkı, çekirdek hak niteliğindedir. Yaşam hakkı ihlali domino etkisi yaratarak diğer hakların da ihlaline neden olmaktadır. Yaşam hakkı, afet ve olağanüstü durumlarda dahi sınırlanmaz. Afetlerin önlenmesi ve afet risklerinin azaltılması yaşam hakkı kapsamında devletlerin pozitif yükümlülüğüdür. Afet yönetiminin her aşamasında yaşam hakkı ihlalinin önüne geçilmesi amaçlanmalıdır. Devletlerin yaşam hakkı kapsamında afet öncesi dönemde yasal zemin hazırlaması ve mevzuata uygun adımları atması beklenmektedir. Afet koşullarının neden olabileceği kaos ortamının oluşmaması için atılacak her adımın yaşam hakkına saygı bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Resmi Gazetede yayımlanan 7269 numaralı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 2872 numaralı Çevre Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun idareye afet yönetimi ile ilgili bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Afet sonrası hizmet kusurunun ortaya çıkmaması için afet öncesi dönemde idarenin teşkilat ve faaliyetlerinde kamu hizmeti olarak beklenen hizmetleri yerine getirmesi gerekmektedir. Afet yönetimi kapsamında idare; siyasi, cezai ve hukuki (mali) sorumluluk altındadır. Afet yönetim sürecinde (hazırlık, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme) devletlerin vatandaşlarının hayatını korumadıkları veya onların hayatlarını tehlikeye attığı iddiaları uluslararası hukukun gündeminindedir. AİHM kararları, yaşam hakkı kapsamında devletlerin pozitif edimlerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğine yönelik olmuştur. Afetlerde devletlerden beklenen, ceza hukuku kapsamına giren veya girecek suçların afet öncesi dönemde önüne geçilmesidir. Toplumsal ve bireysel afet direncinin artmasının temel amacı, yaşam hakkını korumak olmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Abatay, B. (2024). 6 soruda 6 Şubat depremleri. BBC News Türkçe. Erişim adresi <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnen1eep0e1o#:~:text=İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya,2,213 kişinin de yaralandığını söyledi.>
- [2] Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi. (t.y.). *İnsan Kaynaklı Afetler*. AFAD. Erişim adresi <https://www.afad.gov.tr/afadem/insan-kaynakli-afetler>
- [3] Akbulut, B. (2023). Deprem Nedeniyle Meydana Gelen Ölüm ve Yaralanmalara Ait Ceza Hukuku Sorunlarına İlişkin Bazı Tespitler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(2), 569–628. <https://doi.org/10.15337/suhfd.1278441>

- [4] Albayrak, G. (2020). Afetler Etkilenen Devletin İnsani Yardımlara Keyfi Olarak Rıza Göstermemesi Sorunu: Uluslararası Hukuk Açısından Myanmar Nargiz Kasırgası Örneği. *TBB Dergisi*, 146, 55–76.
- [5] Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Turkish Journal of Social Work*, 2(1), 1–5.
- [6] Aybay, R. (2006). *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- [7] Bayra, A. E. (2021). Ulusal ve Uluslararası Yargı Kararları Işığında Deprem Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. In A. Nuhoglu & F. İ. Gönenç (Eds.), *Anayasa Mahkemesi ve AIHM Kararları Işığında Yaşam Hakkı ve Deprem* (pp. 67–88). Medipol Üniversitesi Yayınları. <https://doi.org/ISBN:978-605-4797-40-0>
- [8] Boyacı Gümüşsoy, T. Ö. (2023). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Sisteminde Tehlikeli Faaliyetler ve Doğal Afetler Karşısında Devletin Yaşam Hakkı Bağlamında Pozitif Yükümlülükleri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 29(1), 205–244. <https://doi.org/10.33433/maruhad.1290810>
- [9] Bucaktepe, A. (2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17–18(26-27-28–29), 93–122.
- [10] Budayeva and Others v. Russia, App nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECHR, 20 March 2008), para 132, 133.
- [11] Çakan, S. (2023). İklim Değişikliği ve Yaşam Hakkı: Urgenda Vakfı v. Hollanda Hükümeti Davası. *MHFD*, 1(1), 19–44.
- [12] Çama, T. ve Turan, M. (2023). Afet Yönetiminde Yeni Bir Model: Türkiye Ulusal Risk Kalkınma Modeli. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 2(4), 238–261.
- [13] Canbulat, Ş. (2023). Doğal Afetler ve Olağanüstü Durumlarda Görülen Salgın Hastalıkların Yayılımı. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 47–64.
- [14] Cankurt, E. (2021). Ulusal ve Uluslararası Yargı Kararları Işığında Deprem Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı. In A. Nuhoglu & F. İ. Gönenç (Eds.), *Afet Ceza Hukukunun Sınırlarının Tespitine İlişkin Değerlendirmeler* (pp. 131–140). Medipol Üniversitesi Yayınları.
- [15] Çelik, İ. H., Usta, G., Yılmaz, G. ve Yakupoğlu, M. (2020). Türkiye’de Yaşanan Teknolojik Afetler (2000-2020) Üzerine Bir Değerlendirme. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 49–57. <https://doi.org/https://doi.org/10.22466/acusbd.776580>
- [16] Çilingir Azimli, G. (2019). İdarenin Sorumluluğu İlkesi Kapsamında Afetlerin Değerlendirilmesi. *Van YÜ İİBF Dergisi*, 4(8), 167–193.
- [17] Düğer, Y. ve Yaman, M. (2022). Doğal Afetler Bağlamında Kadına Yönelik Cinsiyet Temelli İnsan Hakları İhlalleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (KMUSEKAD)*, 24(43), 931–952.
- [18] Duvan Özkan, A. (2018). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 660–681.
- [19] DSÖ. (2017). Pandemic influenza risk management: a WHO guide to inform and harmonize national and international pandemic preparedness and response. <https://iris.who.int/handle/10665/259893>
- [20] IPCC. (2007). AR4 Climate Change 2007: Impacts, Adaptation, and Vulnerability
- [21] Erişim adresi <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg2/>
- [22] Karaağaç, H. (2023). Hastane Afet Yönetim Sürecinde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1154–1166.
- [23] L.C.B. v. the United Kingdom, App nos. 23413/94 (ECHR, 09 June 1998) para 36
- [24] Önyıldız v. Turkey [GC], App nos. 48939/99 (ECHR, 30 November 2004) para 108–110.
- [25] Özel and Others v. Turkey, App nos. 14350/05, 15245/05 and 16051/05 (ECHR, 17 November 2015) para 191–200.
- [26] Şahan, C. ve Kaya, İ. (2021). Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB) ile EM-DAT Veri Tabanlarının Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(3), 679–695.
- [27] Şahin, Ş. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve 2023 Hedefleri. *Türkiye Deprem Araştırma Dergisi*, 1(2), 180–198.
- [28] Şahin, Ü. (2010). *Macaristan’da çevre felaketi geliyor dedi*. Yeşil Gazete. Erişim adresi <https://yesilgazete.org/macaristanda-cevre-felaketi-geliorum-dedi/>
- [29] Salihpaşaoğlu, Y. (2022). Anayasa’nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası ve Türk Yargı Uygulamasındaki Görünümü. *Anayasa Yargısı*, 39(1), 339–352.
- [30] Şatıroğlu Yaşar, P. (2023). Doğal Afetlerde Hak Sahipliği Kavramının Danıştay Kararları Işığında Açıklanması ve İdarenin Kusur Sorumluluğu Açısından Kavramın Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 1–19. <https://doi.org/10.30915/abd.1380954>
- [31] T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (t.y.). *Afet Türleri*. <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>
- [32] T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Planlama ve Risk Azaltma Daire Başkanlığı. (2013). *Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)*. Erişim adresi https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf
- [33] T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013). 23.09.2011 Tarih ve 47262272-010.06.02 Sayılı Yer Seçim Genelgesi
- [34] T.C. Resmi Gazete, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi). (1954). Erişim adresi <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>
- [35] The State of the Netherlands v. Urgenda, para. 5.2.2.
- [36] Topel, C. (2012). Yaşam Hakkı. *TBB Dergisi*, 103, 137–168.
- [37] TRT HABER. (2021). 28 yıllık unutulmayan acı “Hekimbaşı.” Erişim adresi <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/28-yillik-unutulmayan-aci-hekimbasi-576369.html>
- [38] Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2003). *Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/589)*. Erişim adresi <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>
- [39] UN News. (2008). “Response to cyclone in Myanmar ‘unacceptably slow’ – Ban Ki-moon”, Erişim adresi <https://news.un.org/en/story/2008/05/259002-responsecyclone-myanmar-unacceptably-slow-ban-ki-moon>, Erişim Tarihi: 11.12.2019
- [40] Yurtcanlı Duymaz, S. ve Kahveci, M. (2023). Olası İstanbul Depremine Beklerken Hazırlıklı Toplum Hedefinin Neresindeyiz?: 2023 Maraş ve Hatay Depremlerinin Ardından. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Deprem Özel Sayı), 1–29. <https://doi.org/10.30915/Abd.1279964>
- [41] Zenginkuzucu, D. M. (2021). COVID-19 (Koronavirüs) Salgını ve Yaşam Hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 12(45), 327–354.
- [42] Zolala, F. (2011). Evaluation of the usefulness of maternal mortality ratio for monitoring long-term effects of a disaster: case study on the Bam earthquake. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 17(12), 976–980.
- [43] 13/6/1958 tarih ve 9931 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu.
- [44] 25/5/1959 tarih ve 10213 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7269 numaralı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Yapılacak Yardımlara Dair Kanun.
- [45] 11/8/1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2872 numaralı Çevre Kanunu.
- [46] 9/5/1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3194 sayılı İmar Kanunu.
- [47] 31/5/2012 tarih ve 28309 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.

Extended Abstract

In the hierarchy of rights, the right to life occupies a central position as a core and inalienable right. The violation of this right triggers a domino effect, leading to the infringement of other fundamental rights. International law upholds states’ obligations to implement measures that safeguard the right to life. As an absolute right, it cannot be suspended, even during disasters or states of emergency. This principle stipulates that states are obligated to fulfill their right-to-life obligations, even in situations of danger or catastrophe that threaten the existence of individuals and society as a whole. Disasters have far-reaching impacts that jeopardize physical, mental, and social health while also resulting in significant property loss. States are obligated to implement measures aimed at reducing disaster risks. Furthermore, they must undertake necessary actions to prevent potential hazards, protect their citizens from disaster risks, and minimize damage in situations where direct intervention is unfeasible. It is a legal and judicial duty of states to establish and enhance defense mechanisms and to take proactive measures to bolster societal disaster resilience. The right to life imposes a positive obligation on states to ensure the provision of technical and social services during disasters. Disaster management refers to the comprehensive process encompassing the pre-disaster, disaster, and post-disaster phases. At each stage of disaster management, states are obligated to implement operational measures to address risks arising from actual or imminent threats. Effective disaster management significantly reduces the likelihood of rights violations. In accordance with its positive obligations, the state is required to take necessary measures to prevent the loss of life and to ensure the safety of its citizens. Within the framework of the right to life, states are expected to establish a robust legal foundation and take preemptive actions aligned with the legislation during the pre-disaster period. In this regard, an equitable legal system must be designed to ensure effective accountability and judicial processes. The objective is to assess whether the state bears responsibility for unnatural deaths. Otherwise, individuals who hold duties of care may fail to fulfill their responsibilities, potentially acting in violation of legislation, resulting in injuries, loss of limbs, or fatalities during or after a disaster. Additionally, the rehabilitation of disaster survivors constitutes an integral obligation of the state. Neglecting these responsibilities or failing to meet them adequately exacerbates fatalities and injuries during disasters and constitutes a violation of legal duties. Addressing violations of the right to life in disasters necessitates the implementation of interdisciplinary material and methodological measures. States are responsible for implementing protective and preventive measures such as land-use planning, licensing, establishment, and the inspection of

high-risk enterprises. To avoid the chaos that may arise from disaster conditions, every action taken must be evaluated within the framework of respect for the right to life. To prevent service deficiencies in the aftermath of a disaster, the administration must ensure that public services are adequately planned and delivered during the pre-disaster period. Within the scope of disaster management, the administration is subject to political, criminal, and legal (financial) accountability. In the pre-disaster phase, states are expected to take measures to prevent actions that constitute or may constitute crimes under criminal law. The primary goal of enhancing social and individual disaster resilience should be the protection of the right to life. Reducing disaster risks and safeguarding individuals from such risks ultimately serves the public good. It is expected that the active presence of the state will be evident at every stage of disaster management. Under international agreements, the state is obligated to provide effective legal protection to its citizens during disasters. Allegations that states fail to safeguard the lives of their citizens or jeopardize their safety during the disaster management process (including preparation, mitigation, response, and recovery) are subject to scrutiny under international law. This study evaluates the responsibility of states to implement measures that protect the right to life at every stage of disaster management, aiming to prevent violations of this right, in light of jurisprudence and existing literature. It suggests that every effective action taken by states in disaster management, with a focus on the right to life, will contribute to minimizing losses. Effective disaster management should be planned and executed with an emphasis on safeguarding the right to life. Through the actions mandated by the right to life, the administration will not only enhance the manageability of disasters but also prevent potentially dangerous events from escalating into full-scale disasters.